

Абнер, або єврей, який нічого не бачив

Вільгельм Гауф

Народився я в місті Могадор, що на березі великого моря. Коли наймогутніший султан Мулі Ізмаель правив Фесом і Марокко, трапилася в цих краях ось яка історія.

Це оповідь про Абнера, єврея, який нічого не бачив.

Євреїв у світі, як відомо, сила-силенна, і скрізь можна впізнати їхню єврейську вдачу: хитрі, наділені хижим орлиним поглядом; що більшого приниження зазнають, то в'юнкіші; вони певні власної хитрості й готові її плекати. А проте через своє шахрайство і вони часом потрапляють на слизьке. Це доводить історія Абнера.

Одного вечора він вирішив перейти за міську браму Марокко. Абнер ішов собі попід мурами з гострою шапчиною на голові, у залосютому халаті, і хоча очі його, вічно перелякані й насторожені, увесь час бігали, він випромінював утіху: ще б пак, сьогодні він прокрутив непогану оборудку і міряв гроші мірками. Він — лікар, а продав невільника з прихованою вадою, купив верблюда з пакою камеді, ще й підніс багатієві кухоль, а той нічим не зарадив бідоласі, і замість вилікувати, звів його у могилу.

Він саме вийшов з невеличкого фінікового гаю, як десь за спиною пролунали людські крики: це загін султанових конюхів на чолі з обер-шталмайстером роззирався навсібіч, ніби пильно шукаючи щось загублене.

— Гей, хлопче, — гукнув до нього обер-шталмайстер, — чи не мчав тут бува, султанів кінь під сідлом і попоною?

— Найкращий скакун на світі, — відказав Абнер, — його ноги тонкі, мов у сарни, його підкови зі щирого срібла, його грива міниться, мов світильник у школі на велику суботу, два метри заввишки, хвіст півметра завдовжки, а мундштук золотий?

— Так, це він! — крикнув обер-шталмайстер.

— Так, це він! — в один голос вигукнули конюхи.

— Це — Емір, — крикнув старий наїзник, — я десять разів казав принцу Абдаллі, щоб він їздив верхи з вуздечкою, я знаю Еміра, я передчував, що він його колись скине, і заплачу за його каліцтво своєю головою, я передчував це. Але хутчіш, куди він помчав?

— Але я не бачив жодного коня, — відповів Абнер сміючись, — як я можу сказати, куди він помчав, той султанів кінь?

Здивовані цим непорозумінням, пани зі стайні вирішили й далі напирати на Абнера, але цьому завадила інша подія.

Обставини збіглися так, що саме в цей час утік і песик султанші. Юрба чорних невільників кинулася на його пошуки; помітивши Абнера, вони здалеку закричали:

— Ви не бачили султанського песика?

— Вам годилося б шукати не пса, а цюцю, — мовив Абнер, — бо це вона!..

— Звісно, вона! — крикнув перший євнух. — Аліно, ти де?

— Маленький спанієль, — правив далі Абнер, — геть зелений, з довгою шерстю, хвостик китичкою, кульгає на праву передню лапу?

— Це таки вона, — крикнув натовп, — хай Аллах пошле їй многая літа! Це Аліна, у султанші стався напад, коли вона пропала. Аліно, ти де? Що буде з нами, коли ми вернемося без неї? Швидко кажи, куди вона поділася?

— Таж я не бачив жодного песика; я навіть не знав, що в моєї любої правительки — хай береже її Аллах! — є песик...

Цієї миті і невільники з гарему, і конюхи спаленіли від Абнерового нахабства, чуючи, як єврей глузує з султанської власності, і вже ні на мить не сумнівалися, що саме Абнер поцупив і песика, і коня. Тоді як решта подалася на пошуки, головний конюх і перший євнух схопили єврея і потягнули його, ледь живого від страху, до султана.

Мулі Ізмаель, змушений залишити палацову раду з огляду на важливість події, дихав вогнем. Звинувачуваному зробили спершу кілька десятків подряпин на ногах. Абнер кричав і скиглив, на всі лади відмагався, обіцяв викласти все, як було, бурмотів собі під ніс щось із Талмуда чи Святого Письма, волав: "Неласка султана — це наче рикання молодого лева, а його ласка — мов роса на траві!" або "Не забирай свою руку, коли очі твої і вуха закрилися!" Мулі Ізмаель лише кивав і клявся бородою Пророка, а заразом і своєю власною, обіцяючи, що Абнер заплатить за всі гризоти[9] принца Абдалли і головний біль султанші, якщо втікачів не повернуть. Ще перш ніж у палаці пролунав моторошний крик засудженого, пролетіла чутка, що спанієль і кінь знайшлися. Аліну виявили в компанії якогось мопса, який належав тутешньому багатієві, що аж ніяк не пасувало її високому санові придворної дами, а знесилений Емір, набігавшись, мирно пасся на зелених луках, і це йому подобалося більше, ніж жувати овес у султанській стайні. Відтак мисливець покликав його, засурмивши в сурму, і заманив у сільську хатину окрайцем чорного хліба з маслом.

Тепер Мулі Ізмаель вимагав од Абнера, щоб той пояснив, чому так поведився, а він уже, здається, опанував себе, тож тричі вдаривши чолом, почав:

— Наймогутніший султане, царю царів, повелителю довершеності, зірко справедливості, дзеркало істини, безодне мудрості, ти, хто випромінює блиск золота, променистий мов діамант, твердий наче криця, послухай мене, оскільки твоєму невільникові дозволяєш ти звести голос перед твоїм осяйним обличчям. Присягаюся богом мого батька, Мойсея і пророків, що я твого священного жеребця і милого песика моєї ласкавої султанші в очі не бачив. Але послухай, як було діло.

Щоб відпочити від важкого дня і праці, я вирішив пройтися; і гадки не маючи, забрів у маленький гайок, де мені й пощастило зустріти його світлість, обершталмайстера, і його пильність, чорношкірого наглядача твого благословенного гарему. На піску я помітив між пальмами сліди якоїсь тварини; я добре знаюся на звірячих слідах, отож миттю впізнав відбитки лап маленького песика; між цими слідами, ніби припасовуючись до маленьких горбиків піщаного ґрунту, тягнулися тонкі

довгі борозни. "Це самиця", сказав я собі, і в неї звисають соски, а поруч іде якийсь цуцик; інші сліди поряд, де був легко зметений пісок, свідчили, що це звір із гарними обвислими вухами, і я помітив, що пісок між двома вервечками собачих слідів був виразно зметений, отож і подумав, що в одного з песиків є гарна китичка на хвості, яка чимось нагадує пташиний чубок, і йому надто подобається раз по раз бити ним по піску; і від мене не сховалося те, що лапа песика лишає на піску куди непомітніший слід; на жаль, я не втямив, що цуцик моєї найласкавішої правительки, коли дозволено мовити, трохи кульгає.

Щодо коня твоєї величності, то знайте, що я натрапив на кінські сліди на одній зі стежок у гайку. Щойно я помітив вишуканий слід кінського копита, — тонка, проте виразна стрілка, — то сказав подумки: тут був жеребець іспанської породи, найкращий у світі. Бо ще й чотири місяці не сплило, відколи мій найласкавіший султан продав герцогові Франкістану ціле стадо цих коней, і мій брат Рубен теж був, коли вони домовлялися, а мій найласкавіший правитель заробив купу грошей. Коли я побачив, як сліди йдуть так далеко і між слідами копит чимала відстань, то подумав: він гарцює гарним галопом, браво; і лише мій правитель гідний мати такого коня, і я мимоволі згадав бойового коня, про якого написано в Книзі: "Б'є ногою в долині і тішиться силою, іде він насупроти зброї, — сміється з страху й не жахається, і не вертається з-перед меча, хоч дзвонить над ним сагайдак, вістря списове та ратище!"[10]. І я нагнувся, бо мені здалося, що на землі щось блищить, як я роблю завжди, і бачите, це був шматок мармуру, а на ньому лишила свій слід кінська підкова, і я дізнався, що та підкова зроблена зі щирого срібла; а я мушу вам сказати, знаюся на тому, який слід лишає той чи інший метал. Просік, яким я йшов, мав метрів із півтора завширшки, і я побачив, як між пальмами кружляє курява, що її обтрусив своїм хвостом огир; під деревами на метр од поверхні було зірване листя: певно, кінь зачепив його своїм карком; а ще на дерева край гайку націплялося волосся з гриви, ось дивіться, золота волосинка! Щойно я вийшов з-за дерев, як на очі мені навернулися сліди золота на стрімчаку... Таку подряпину міг зробити лише мундштук коня, де блищав золотий гульден семи голландських провінцій. Твоя любов до розкоші, о, царю царів, відома, всі знають, що і найгірший із твоїх коней згорів би від сорому, якби йому випало кусати сусіда, а не власні золоті ґрати. Так усе було, і коли...

— Заради Аллаха! — крикнув Мулі Ізмаель, — на правду твої очі всевидючі, якби головний ловчий мав такі очі, то міг би цілком обійтися без хортів, а ти, головний міністре поліції, бачив далі за всіх своїх нишпорок і поліцаїв. Ми оцінили твій меткий розум, тож присуджуємо замість п'ятдесяти ударів батогом кару у п'ятдесят цехінів. Витягуй свій гаманець і лічи гроші, це відіб'є в тебе бажання ще коли-небудь кпити з султанської власності. Знай нашу ласку!

Цілий двір дивувався проникливості Абнера, бо його світлість присягався, що той єврей — птиця з закованим носом; однак йому довелося лізти по гроші. Тоді як він, стогнучи й зітхаючи, витягував один за одним свої цехіни і кожен зважував на пальці, мов прощаючись, до нього причепився султанський блазень, запитав його, чи він, бува,

не перевіряв свої цехіни на пробу тією каменюкою, на якій лишив свій слід золотий мундштук султанського коня. "Твоя мудрість зажила неабиякої слави, — мовив він, — але закладаюся за п'ятдесят цехінів, було б краще, якби ти придержав язика за зубами. Але як каже пророк? "Слово вислизнуло — не доженеш і конем". Еге ж, пане Абнер, навіть коли воно накульгує!.."

Невдовзі після цієї халепи Абнер знову якось забився у зелений видолок за містом коло підніжжя Атлаських гір. Раптом його, як і тоді, оточила юрба озброєних незнайомців, і їхній ватажок крикнув йому:

— Агов, друже, чи не бачив ти часом, як тут пробігав чорношкірий охоронець султана Горо. Він утік, і, певно, цією дорогою подався в гори!

— Не можу вам нічим зарадити, пане генерал, — мовив Абнер.

— А ти той єврей, який не побачив коня і собаку? Тут інша річ; тут утік невільник; може, ти нанюхаєш його піт у повітрі? Може, ти побачиш слід його стрімких ніг у високій траві? Кажи, певно, десть тут пробігав невільник; він єдиний, хто цілить у горобців з труби, а це улюблена втіха його величності. Кажи! Або я накажу тебе негайно закувати!

— Не можу нічого сказати, я бачив те, що не бачив.

— Єврею, останній раз питаю: куди побіг невільник? Згадай свої підошви, згадай свої цехіни!

— Нащо кричати?! Якщо ви вже гадаєте, ніби я бачив чорношкірого стрільця, то біжіть он туди; якщо його немає там, то він деінде.

— То ти його бачив? — пробурчав вояк.

— Авжеж, хай і так, пане офіцере, якщо вам так хочеться.

Солдати швидко рвонули в той бік, куди показував Абнер. Тим часом єврей, у глибині душі задоволений зі своєї витівки, рушив додому. Проте перш ніж сплив день, купа султанських вояків вдерлася в його будинок і, зганьбивши його, бо була субота, довправила до султана Марокко.

— Єврейський негіднику, — крикнув на нього султан, — як ти насмілився збити на манівці султанських слуг, що шукали втікача, а невільник устиг дістатися морського берега і мало не сховався від них на іспанському галеоні? Хапайте його, солдати! Всипати йому сто ударів по п'ятах! А ще хай заплатить сто цехінів! Сто ударів по п'ятах — сто монет з мішка.

Знаєте, у султанаті Фес і Марокко любляють вирішувати все зопалу, ото ж бідолашного Абнера добряче відшмагали та обібрали, як липку, і ніхто не питав його згоди. Проте він прокляв свою щербату долю, мінливість якої він відчував на своїх п'ятах і своєму мішку, бо його величність не любить нічого втрачати. Утім, коли він з бурчанням і зітханнями виходив із зали під смішки двораків, блазень мовив: "Я тебе потішу, Абнере, невдячний Абнере! Хіба коли тобі перепадає на горіхи, чи не честь для тебе те, що при цьому втрачає і султан, хай береже його Аллах? Але пообіцяй, що даватимеш мені якогось дрібняка щоразу, коли я приходитиму до тебе і попереджатиму, що у султана щось пропало. При цьому я казатиму так: "Не виходь із

хати, Абнере, ти вже знаєш, чому; сиди у своїй комірчині, доки не зайде сонце, закрійся на замок і засувку"".

Це історія Абнера, який нічого не бачив.

Коли невільник скінчив оповідку, у залі знову запанувала тиша, і юний писарчук попросив старого, щоб той усе покинув і розказав, звідки бере втіху казка...